

О. М. Кириленко, доктор соціологічних наук, професор

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДЕЙ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ФЕЛІЦИТАРНИЙ ПІДХІД

У статті проаналізовано досвід національних та міжнародних соціологічних досліджень благополуччя людей у рамках феліцитарного підходу. Феліцитарний підхід виступає новою інтегративною методологічною платформою для вимірювання показників благополуччя та якості життя населення країн світу. Дослідження рівня щастя людей у різних країнах світу знайшло підтримку ООН, Міжнародного інституту Гелана, а також урядів Великої Британії, Франції, Китаю.

Ключові слова: благополуччя, якість життя, щастя, показники щастя, феліцитологія.

Актуальність проблеми. Благополуччя людей становить найвищу цінність суспільства та відображає магістральну лінію розвитку сучасної цивілізації. Розуміння сутності та змісту соціального благополуччя пов'язується з таким розвитком суспільства, при якому задовольняються вітальні, соціальні і духовні потреби людей, максимально ефективно використовуються ресурси та блага суспільства, створюються сприятливі умови для повноцінного життя і всебічного розвитку кожної людини. У такому сенсі тотальне або загальне соціальне благополуччя являє собою суспільний ідеал, що надихає мислителів, науковців, митців, громадських та політичних діячів, усіх людей. Цінність благополуччя так чи інакше пов'язана з цінністю щастя, яке в сучасному суспільстві вийшло за межі буденного розуміння й філософської інтерпретації та стало об'єктом інтегративних і міждисциплінарних досліджень у рамках *феліцитології* як науки про щастя (від лат. *felicitas* – щастя).

Стан наукового розроблення проблеми. До останнього часу соціальне благополуччя не набуло характеру самостійного об'єкта наукових досліджень, однак його окремі сторони вивчаються в різних галузях соціального знання. У першу чергу це стосується *економічних теорій*, в яких аналізуються матеріально-економічні основи благополуччя, його зв'язок із рівнем розвитку виробництва та споживання благ, характер виробничих відносин і принципи взаємодії виробництва, розподілу, обміну та споживання в межах ринку, потреби й інтереси людей як споживачів, а також прояви не-

рівності в доступі до економічних ресурсів, принципи справедливості розподілу благ залежно від політико-економічної системи суспільства (А. Сміт, К. Маркс, В. Парето, І. Бентам, С. Еджворт, Т. Пікеті та ін.).

Другий напрям теоретичного осмислення проблем благополуччя отримав розвиток у *політичних теоріях* – теорії соціалістичної держави, теорії держави загального благоденства, теорії соціальної держави, теорії демократії (К. Маркс, Дж. Кейнс, Дж. Мюрдаль, А. Пігу, К. Боулдінг, В. Мунд, Л. фон Штейн, Л. Ерхард, Дж. Стігліц, А. Мюллер-Армак, Дж. Міль, Р. Даль, Дж. Сарторі, Дж. Роулз, Й. Шумпетер, П. Сінгер, А. Сен та ін.). У даних політичних теоріях розглядаються питання взаємодії політичних, економічних та інших інститутів суспільства щодо забезпечення ефективного управління виробництвом і системою ринкових відносин та задоволення потреб людей, упровадження принципів справедливості в процес соціального управління, подолання відчуження між політичним класом і суспільством, розподілу та перерозподілу суспільних благ, реалізації та захисту прав і свобод людини, гармонізації інтересів людини та суспільства.

Важливий внесок у розвиток методології дослідження благополуччя зробили *філософія, культурологія та соціальна психологія*. Це стосується осмислення цінностей благополуччя, щастя, задоволення, насолоди від життя, дослідження емоційних, мотиваційних, світоглядних, поведінкових основ благополуччя та щастя людини (П. Гасенді, І. Бентам, Т. Гоббс, І. Кант, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, В. Соловйов, Б. Спіноза, С. Л. Франк, Е. Фромм, Е. Шефтсбері, Р. Лейярд, Ф. Герцберг, У. Джеймс, П. Конверс, А. Кембелл, А. Маслоу, Ч. Пірс, Ф. Роджерс, Д. Майєрс та ін.).

Не можна залишити без уваги *інвайронментальний підхід*, який розглядає проблеми благополуччя крізь призму збереження природного середовища, необхідності гармонізувати інтереси людини, суспільства та природи (К. Цюлковський, В. Вернадський, К. Ясперс, У. Бек, Л. Браун, І. Бестужев-Лада, Г. Гендерсон, Дж. Гелбрейт, В. Данилов-Данил'ян, Г. Дилигенський, Д. Л. Медоуз та Д. Х. Медоуз, І. Рандерс, Ф. Хіrm, Д. Маркович, Ж. Робен, Т. Скітовський, Д. Кортен та ін.).

Медико-валеологічний дискурс фокусує увагу на проблемах збереження здоров'я, формування культури здоров'я як необхідного елементу благополуччя та провідної цінності життя сучасних людей, а також розвитку нової та перспективної сфери wellness (М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Аршавський, В. Дільман, В. Казначеев, Б. Класов, М. Ковальова, С. Мезенцев, Н. Русинова, Д. Наш, Дж. Рейфснідер, Р. Фабіус, В. Прасіліо, А. МакМюррей, Дж. Клендон, Л. Макдональд та ін.).

Соціологічний теоретичний простір, у рамках якого вивчаються проблеми благополуччя та щастя, розробляються моделі майбутнього та ідеаль-

ного соціального устрою, охоплює широке коло підходів: теорії соціалістичного, комуністичного, комунітарного, солідарного суспільства; теорії соціального лібералізму, конвергенції та суспільства соціального благополуччя; теорії соціального та науково-технічного прогресу, теорії суспільства знань, постіндустріального, інформаційного, мережевого, постматеріально-го, постекономічного, постдефіцитного суспільства; теорії демократичного, прозорого суспільства; теорії глобалізації та глобального суспільства, глобальної культури, теорії глокалізації, теорії сталого розвитку, теорія глобального благополуччя (О. Конт, К. Маркс, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Р. Дарендорф, Л. Козер, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін, Дж. Роулз, Дж. Гелбрейт, Е. Гіденс, Дж. Нейсбіт, П. Дракер, З. Бзежинський, Д. Белл, О. Тофлер, З. Бауман, М. Хайд, Дж. Діксон, М. Джейнер, Р. Інглхарт, Д. Хедл, О. Панарін, В. Іноземцев, Х. Булл, Дж. Розенау, І. Левін, М. Уотерс, П. Бергер, Р. Робертсон, У. Ганнерс, Д. Томлінсон, Х. Кнодкером, А. Аппадурай, У. Ханнерц, А. Печчеї, І. Рандерс, Д. Кортен, Дж. Рифкін, П. Віктор, Т. Джексон та ін.).

Становлять інтерес і наукові розробки сучасної *футурології*, яка прогнозує та визначає альтернативні моделі майбутнього розвитку суспільства з позицій як вирішення сучасних проблем та протиріч, так і розвитку процесів глобалізації, технологізації, демократизації, гуманізації суспільного життя, створення умов для загального благополуччя (Г. Ерман, І. Бліох, Г. Молінарі, Г. Уеллс, Д. Белл, Дж. Нейсбіт, О. Тофлер, А. Турен, І. Севбо-Белецька, О. Зинов'єв, Е. Новак, С. Переслегін, Р. Курцвейл, П. Шварц, Р. Слаугтер, Р. Дженсен, Е. Гідей, Дж. Бінде, М. Кайку, Ж. Фреско, Р. Медоуз та ін.). Футурологічні концепти суспільства можна розділити на песимістичні, оптимістичні та критично-конструктивні. Останній – критичний та конструктивний підхід у дослідженні майбутнього передбачає розуміння складності та нелінійності розвитку суспільства, однак орієнтується на активно-діяльнісне, креативне та продуктивне ставлення людей до вирішення завдань соціального розвитку, подолання нових проблем і ризиків цивілізаційного розвитку в майбутньому. Рух до кращого майбутнього суспільства буде визначатись успіхами духовно-культурного, інтелектуального, наукового, технологічного прогресу.

Всі визначені підходи до вивчення благополуччя, рівня та якості життя сформували методологічне підґрунтя для сучасних досліджень рівня щастя людей, аналізу його складових показників та факторів, а також для формування концептуальних і прикладних основ політики благополуччя та щастя.

У даній статті автор ставить за *мету* проаналізувати досвід національних та глобальних соціологічних досліджень благополуччя людей крізь призму феліцитарного підходу.

Виклад основного матеріалу. Процес наукової інституціоналізації феліцитарного підходу включає поширення емпіричних досліджень, зростання кількості наукових публікацій з феліцитарної тематики, а також відкриття та функціонування спеціальних наукових видань.

Голландський соціолог Руут Вінховен, який вважається «хрещеним батьком» досліджень щастя, став засновником Всесвітньої бази даних щастя, а також «Журналу дослідження щастя» (Journal of Happiness Studies). На його думку, рівень щастя, який демонструють люди, поряд з рівнем здоров'я і добробуту є одним із найважливіших вимірюваних показників того, наскільки дане конкретне суспільство придатне та комфортне для життя людей [1, р. 14].

У 2012 р. у Великій Британії почав видаватись «Міжнародний журнал щастя і розвитку» (International Journal of Happiness and Development), а в 2013 р. стартував турецький журнал «Журнал щастя і Well-Being» (The Journal of Happiness & Wellbeing). Результати дослідження благополуччя та щастя презентуються на сторінках інших видань – Міжнародного журналу Благополуччя (International Journal of Wellbeing – Нова Зеландія, з 2011 р.), Міжнародного журналу якісних досліджень у сфері здоров'я і благополуччя (International Journal of Qualitative Studies on Health and Wellbeing – Швеція, з 2006 р.), журналів «Прикладні дослідження якості життя» (Applied Research in Quality of Life) та «Психологія Благополуччя: теорія, дослідження, практика» (Psychology of Wellbeing: Theory, Research and Practice) німецького наукового видавництва «Springer».

У розвиток сучасної соціології благополуччя та щастя зробили внесок широке коло науковців з різних країн та різних напрямів – філософії, психології, економічної та політичних наук, соціології: П. Сорокін, І. Аргал, Д. Фокс, Р. Лейард, Р. Вінховен, М. Хеджерті, Б. Стівенсон, Дж. Вольфатерс, Е. Дейнер, М. Селігман, Р. Істелін, Дж. Фрідман, П. Шавіч, Дж. Харсан'є, П. Цукерман, Д. Майєрс, О. Лосєв, В. Татаркевич, Ю. Лотман, С. Попова, М. Чепурних, С. Степашин, Ю. Шматова, М. Морєв, Л. Сохань, І. Сохань, Н. Паніна, Є. Головаха, Н. Харченко та ін.

У рамках феліцитарного підходу центральною проблемою є дослідження феномену щастя людей як інтегративної характеристики їх благополуччя, достойного рівня та високої якості життя – задоволеності сімейно-шлюбними стосунками, станом здоров'я, умовами та оплатою праці, відпочинку, соціальними відносинами, комфортними та безпечними умовами проживання, а також ефективністю та демократичністю політичних інститутів, рівнем соціальної захищеності, свободи життєвого вибору та ін. У такому аспекті суб'єктивні характеристики щастя та їх оцінка залежать не тільки від рівня матеріального добробуту, освіти, культури, соціального статусу

та активності самих людей, а від рівня розвитку суспільства, тобто від тих соціальних умов, у яких люди проживають.

Необхідно зазначити, що дослідження рівня благополуччя людей та його експертна оцінка можуть розглядатись і використовуватись як *індикатори* або *критерії оцінки* соціальної ефективності, прогресивності та демократичності функціонування інститутів суспільства, зокрема політичних інститутів і системи соціальної політики країни [2, с. 157].

У соціологічному просторі України дослідники приділяли і приділяють велику увагу вивченню рівня благополуччя та задоволеності населення умовами свого життя. Це стосується відомого соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, який проводиться з 1994 р. У рамках даного моніторингу відомими українськими соціологами Н. Паніною та Є. Головахою була апробована методологія інтегрованого індексу соціального самопочуття, який відображає рівень задоволеності різноманітних потреб населення (всього 44 показники) [3; 4]. Серед питань-індикаторів індексу соціального самопочуття є питання «Чи вистачає Вам щастя в сімейному житті?» (25 % українських респондентів засвідчили, що такого щастя їм не вистачає) [4, с. 104]. У цілому індекс соціального самопочуття показав, що українське населення демонструє недостатній рівень задоволеності власних потреб і різними сторонами, умовами та якістю життя. У першу чергу це стосується медичної допомоги та здоров'я, можливості харчуватись відповідно до своїх смаків, повноцінного відпочинку, захисту від злочинності, дотримання прав людини, державного захисту від зростання цін, екологічної безпеки, упевненості у кращому майбутньому [4].

Результати соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України стали емпіричною основою для аналізу рівня та якості життя в Україні, якому присвятили свої роботи В. Ворона, І. Прибиткова, Ю. Саєнко, О. Куценко, Н. Толстих, В. Смакота, В. Буткалюк, Г. Чепурко, О. Іваненко, Л. Бевзенко, О. Бурова, А. Домаранська, А. Малюк, І. Буров та ін.

Заслуговують на увагу колективні монографії з проблем якості життя населення України, які підготували колективи Інституту соціології НАН України (під керівництвом В. Ворони), Харківського національного університету (під керівництвом В. Бакірова), Українського інституту соціальних досліджень (під керівництвом О. Балакіревої), а також дисертаційне дослідження 2005 р. О. Плахової на тему «Якість життя населення України в умовах трансформації (соціологічний аналіз)» [5; 6; 7; 8].

Київський Міжнародний інститут соціології (КМІС) у своїх національних дослідженнях 2012–2014 рр. використав два індекси, розроблених Левада-Центром: індекс соціального благополуччя та індекс індивідуального благополуччя, які відповідно включають три та чотири питання. Дослідження

показало, що найнижчу оцінку респонденти дають економічній ситуації в країні (у рамках індексу соціального благополуччя), найвищу – рівню свого особистого щастя (в рамках індексу індивідуального благополуччя). При цьому дистанція між індексами дуже значна – індекс соціального благополуччя на декілька порядків нижчий за індекс індивідуального благополуччя. За останні два роки обидва індекси значно знизилися за значенням, що засвідчує падіння рівня загального благополуччя українського населення. У 2016 р., за даними дослідження КМІС, 26 % опитаних респондентів вважають себе щасливими, 28 % – скоріше щасливими, ніж нещасливими. Отже, більшість респондентів відчувають себе щасливими людьми [9].

У 2013 та 2016 рр. компанія «Research & Branding Group» провела омнібусні національні опитування на тему «Щастя українців» [10]. Як показали результати даного дослідження, більшість жителів України вважають, що щастя існує (у 2013 р. – 91 %, у 2016 р. – 80 %). Дві третини українців (66 %) вважають себе щасливими людьми, кожен четвертий (25 %) опитаний у 2016 р. респондент не вважає себе щасливою людиною. В порівнянні з 2013 р. кількість щасливих українців зменшилася на 9 %, а нещасливих – зросла на 5 %. Для українців найважливішими підставами вважати себе щасливими є сімейне благополуччя, здоров'я власне та близьких (58 %), наявність дітей і онуків (46 %), а також наявність коханої людини (25 %). До нещастя спонукають невпевненість у завтрашньому дні (36 %), бідність/нестача грошей (34 %) і проблеми зі здоров'ям (18 %). Велика частина жителів країни (39 %) вважають, що в сучасній Україні більше нещасливих людей. Лише кожен четвертий респондент (24 %) вважає, що серед співгромадян більше щасливих людей, а ще 28 % опитаних оцінюють число щасливих і нещасливих людей в Україні як рівне. Однак третина українців (34 %) вважають, що серед їхніх знайомих більше щасливих людей, приблизно стільки ж (31 %) вважають, що серед знайомих приблизно порівну і щасливих і нещасливих, а кожен четвертий (25 %) бачить серед знайомих переважно нещасливих людей. Тобто оцінка респондентами рівня щастя в своєму оточенні більш оптимістична, ніж оцінка щастя оточуючих людей і українців у цілому [10].

В останні десятиліття вимірювання рівня щастя людей та суспільства стало предметом не тільки національних, а й міжнародних і глобальних досліджень.

У 1988 р. «Economist Intelligence Unit» (EIU) – дочірня компанія відомого міжнародного журналу «The Economist» – провела дослідження з метою визначення рейтингу країн світу за кращими умовами для життя та народження дітей (було охоплено 48 країн та використано 11 економічних та соціально-політичних показників статистичного та соціологічного харак-

теру). Перша десятка найкращих країн для життя включила США, Францію, ФРН, Італію, Канаду, Японію, Гонконг, Велику Британію, Швецію та Нідерланди. Радянський Союз отримав 21 позицію у даному рейтингу. Це було одним із перших міжнародних досліджень з метою вивчення рівня добробуту у світі, естафету якого в кінці 1990-х рр. підхопили інші дослідницькі центри [11].

З 1990 р. ООН почала використовувати Індекс Людського Розвитку (ІЛР – англ. HDI), в якому враховувались тільки статистичні показники – ВНД на душу населення, очікувана середня тривалість життя та середня тривалість років освіти. У 1990 р. СРСР мала 26 місце з показником 0,920. У 2014 р. рейтинговий список за ІЛР відкрили країни Норвегія, Австралія, Швеція; Україна отримала 81 місце з показником індексу 0,747; завершив список Нігер (188 місце) [12].

У 2005 та 2013 рр. компанія «Economist Intelligence Unit» відновила дослідження 1988 р. за Індексом якості життя (англ. quality-of-life index). Даний індекс об'єднав статистичні та соціологічні показники та охопив у 2005 р. 111 країн, у 2013 р. – 80 країн. У 2013 р. перші місця отримали Швейцарія, Австралія, Норвегія, останні – Україна, Кенія, Нігерія. Цей рейтинг сама компанія «Economist Intelligence Unit» визначила як рейтинг країн, де краще народжувати дітей [11; 13].

У 2005, 2007, 2009, 2011 рр. Україна долучилася до великого моніторингового порівняльного міжнародного проекту «Європейське соціальне дослідження». У рамках цього дослідження були питання щодо оцінки задоволеності своїм життям та рівня свого щастя. На жаль, Україна за цими оцінками посіла останні місця серед 24–32 країн Європи та декількох країн Азії – Ізраїль, Туреччина. Це стало підставою вважати Україну найбільш нещасливою країною Європи нарівні з Болгарією та Росією [14, с. 77–78].

У 2006 р. Британський аналітичний центр «New Economics Foundation» запропонував Міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index), що відображає добробут людей і стан навколишнього середовища в різних країнах світу. У даному індексі не враховувався економічний показник ВВП, а використовувались результати соціологічних досліджень Gallup World Poll – Міжнародного інституту Гелапа, що відобразили оцінки благополуччя, статистичні показники очікуваної середньої тривалості життя, показники нерівності, екологічний слід (показник впливу людей на природне середовище). Відбулось три хвилі підрахунку індексу щастя у 2006 р. (179 країн), 2009 р. (143 країни) та 2016 р. (140 країн). У 2016 р. перші місця в рейтингу щастя отримали Коста-Ріка, Мексика та Колумбія. Україна посіла 70 місце (для порівняння: Чад – 140, Росія – 116, США – 108, Китай – 79, Швеція – 61 місце) [15].

У 2016 р. за підтримки ООН група провідних експертів під керівництвом Дж. Хелівела (Канада), Р. Лейарда (Велика Британія) та Дж. Сачса (США) підготували Звіт зі Всесвітнього Щастя (The World Happiness Report 2016 Update – доповнений варіант таких же доповідей за 2012 та 2015 рр.), в якому представили методологію та результати глобального дослідження «Рейтинг щастя» 2012–2015 рр. Система показників Рейтингу щастя включила 12 основних блоків:

- 1) ВВП на душу населення з поправкою коефіцієнтом нерівності Джині (статистичні показники);
- 2) очікувана тривалість здорового життя (статистичний показник ВООЗ);
- 3) сходи життя (оцінка якості життя за 10-бальною системою – соціологічний показник);
- 4) соціальна підтримка рідних, друзів (соціологічний показник);
- 5) свобода життєвого вибору (соціологічний показник);
- 6) щедрість, благодійність (соціологічний показник);
- 7) рівень поширення корупції в державних органах та бізнесі (соціологічні показники);
- 8) позитивні емоції (почуття щастя, радості, насолоди – соціологічні показники);
- 9) негативні емоції (почуття неспокою, печалі, гніву – соціологічні показники);
- 10) рівень довіри до уряду (соціологічні показники);
- 11) рівень довіри до людей, суспільства (соціологічні показники);
- 12) якість державного управління, рівень демократичності (соціологічні показники) [16].

Дослідження 2012–2015 рр. охопило 156 країн. Рейтинговий список відкрили країни: Данія, Швейцарія, Ірландія, Норвегія, Фінляндія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія, Австралія, Швеція. Україна отримала 123 місце [16].

Дане рейтингове дослідження за підтримки ООН стало ще одним кроком у розвитку глобальної соціології благополуччя та щастя, однак воно засвідчило, що методологія масштабного вимірювання та крос-національного аналізу рівня щастя має вдосконалюватись шляхом не тільки посилення експертної співпраці, а й на основі розвитку національних статистичних систем та соціологічних мереж.

Поряд із цим існують інші проблеми у вимірюванні рівня щастя та благополуччя. Це стосується складності концептуалізації феномену щастя, визначення та врахування ролі економічних, політичних, професійних, статусних, соціально-психологічних, культурно-освітніх, екологічних, вікових, гендерних, національних та інших факторів, що впливають на відчуття й оцінку

рівня щастя людей. У такому аспекті дослідники ще не прийшли до спільного висновку щодо впливу рівня економічного, матеріального достатку на рівень щастя. Тут необхідно згадати ефект Істерліна – зростання доходів на душу населення призводить до зростання відчуття щастя тільки до певного рівня. Очевидно, що на питання Е. Фромма «Мати чи бути?» нема однозначної відповіді. Щоби «бути», людині треба «мати», але скільки (?), щоби відчувати себе комфортно, щасливо, мати можливість розвиватись, бути добрим та щедрим? Подальші дослідження щастя дозволять вирішити ці та інші проблеми їх методології.

Для сучасного українського суспільства проблеми підвищення добробуту, тобто рівня та якості життя людей, не перестають бути гостро актуальними, обтяжуються цілим рядом факторів економічного, політичного, геополітичного та культурного характеру. Останні роки політичних та економічних трансформацій та потрясінь призвели до декількох хвиль різкого падіння рівня життя населення, мілітаризації суспільного життя, ідеологічної дестабілізації, духовно-моральної, ціннісної кризи та зневіри щодо кращого майбутнього. Можна стверджувати, що процеси лібералізації та інституціональних змін в Україні отримали деформований характер у формі криміналізації економіки та політики, тотальному поширенні корупції, призвели до панування популістських та безвідповідальних еліт у формі клептократії та посилення геополітичної залежності [17]. Процес трансформації політичних інститутів в Україні поки що не може завершитись формуванням демократичної, соціальної, правової держави, задекларованої в Конституції країни, як ефективної системи соціального управління. У цілому все це негативно впливає на розвиток національного виробництва, соціальну політику та рівень життя й благополуччя населення, хоча Україна має потужні природні та людські ресурси. З песимістичної точки зору Україна впродовж останніх 25 років поступово руйнує свій соціальний капітал, втрачає свій соціально-економічний, науково-технічний та духовний потенціал, рухається на узбіччя світового цивілізаційного розвитку [18; 19].

За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, в 2015 р. тільки 2 % українських респондентів цілком задоволені своїм життям, 31 % – скоріше задоволені, зовсім та в цілому не задоволених – відповідно 16 % та 32 %. Щодо оцінки свого становища в суспільстві тільки 22 % відповіли, що скоріше ним задоволені, а 53 % респондентів скоріше не задоволені своїм становищем у суспільстві. Значна частина українських респондентів у 2015 р. – 45 % висловили своє крайнє нетерпіння тяжким становищем у суспільстві (терпіти вже неможливо), ще 42 % відзначили, що можна терпіти, але жити важко [20]. Образ українського суспільства

у респондентів асоціюється в першу чергу з безладом, злиднями, розрухою, протистоянням [21, с. 527].

Сучасна криза в розвитку українського суспільства насамперед проявляється в економічній сфері життя. За даними соціологічних досліджень, проведених Соціологічною групою «Рейтинг» у червні 2016 р., 78 % опитаних респондентів указують на погіршення соціально-економічної ситуації в українському суспільстві (45 % – набагато погіршилось, 33 % – дещо погіршилось) [22]. Це доповнюється кризою довіри до політичних інститутів та еліт, обумовлює високий рівень невпевненості людей у кращому майбутньому країни.

Аналіз результатів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України дозволив зробити висновок, що за останні роки життя переважної більшості українців зводиться до боротьби за фізіологічне виживання та задоволення елементарних потреб. Тому проблема низького рівня та якості життя більшості населення як результат нової хвилі масового зубожіння вимагає термінового вирішення та повинна стати центральним завданням соціальної політики української держави [23, с. 257].

Сучасна неблагополучна, «нещаслива» ситуація в Україні не тільки викликає велике занепокоєння та увагу з боку дослідників, а й стимулює пошук відповідей на цілу низку гострих питань: чому українське суспільство не здатне забезпечити пристойний рівень та високу якість життя для своїх громадян, які фактори гальмують його демократичний розвиток та як найшвидше вийти з кризового соціально-економічного, політичного та культурного стану, що затягує Україну все більше та більше [24]?

Зрозуміло, що необхідним є процес переходу до іншої моделі соціальної організації суспільства, орієнтованої на забезпечення благополуччя всіх людей. Практичне вирішення цієї складної проблеми виходить за межі компетенції науковців, соціологів зокрема, залежить від ефективності політичного управління та активності громадянського суспільства.

У світі існує досвід політичної інституціоналізації концепції щастя на прикладі країни Бутан, де починаючи з 70-х рр. XX ст. державою був обраний курс на реалізацію політики національного щастя. Модель *валового національного щастя* передбачає вимір якості життя в балансі між матеріальним і духовним. Це поняття було введено ще в 1972 р. королем Бутану Джігме Сінг Вангчуком. У Конституції Бутану зазначено: «Держава вживає всіх можливих заходів для створення і підтримки умов, які сприяють досягненню щастя для всієї нації» [2, с. 146]. У Бутані діє національна комісія зі щастя, яка розробляє та реалізує п'ятирічні плани розвитку країни з використанням показників валового національного щастя (72 показники) [25].

В останні роки уряди таких країн, як Франція, Велика Британія та Китай почали використовувати критерії щастя для оцінки ефективності соціального розвитку своїх країн, збільшувати фінансування досліджень рівня благополуччя [2, с. 147–148]. Таким чином, феномен щастя все більше хвилює не лише представників соціальних наук як об'єкт феліцитології, а й практиків державного управління. Такий інтерес поширюється й на інститути глобального управління.

У липні 2011 р. Генеральна Асамблея ООН з ініціативи Бутану і при співавторстві більше 50-ти держав, у тому числі Франції, Великої Британії і Японії, прийняла резолюцію «Щастя: цілісний підхід до розвитку», в якій рекомендовано використовувати щастя як показник розвитку кожної країни. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун тоді зауважив: «У цю епоху крайньої несправедливості, спустошливих воєн, масового переміщення населення, крайньої бідності та інших антропогенних явищ, що викликають страждання людей, Міжнародний день щастя дає можливість всьому світу заявити, що в центрі уваги повинні бути мир, благополуччя і радість» [26].

У 2012 р. у рамках 66-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН була проведена нарада високого рівня «Щастя і благополуччя: визначення нової економічної парадигми», на якій Генсек ООН Пан Гі Мун зазначив, що три основні елементи сталого розвитку: соціальне, економічне і екологічне благополуччя є нероздільними, разом вони визначають світове валове щастя, і це є основою нової парадигми суспільного розвитку для всього світу. У липні 2012 р. ООН проголосила 20 березня Міжнародним днем щастя [26].

Висновки. Соціальні зміни впродовж останнього століття визначили епоху бурхливої індустріалізації, урбанізації, механізації, автоматизації, комп'ютеризації та медіатизації суспільства, забезпечили значне просування на шляху економічного та культурного розвитку, сприяли підвищенню рівня та якості життя великої кількості людей. Однак залишаються невирішеними дуже багато проблем соціального розвитку, які пов'язані з проявами нерівності в різних сферах життя та бідністю у формі національних і глобальних розривів, а також з політичними, релігійними та етнонаціональними конфліктами, загрозами миру та стабільності, збереженням здоров'я, доступом до освіти, захистом природи. Усі ці проблеми засвідчують недосконалість існуючих моделей організації соціального життя та низький рівень соціальної ефективності управління ними. У такому аспекті досягнення благополуччя всіх людей і суспільств виступає дуже складним та довгостроковим завданням, яке стоїть перед відповідальними елітними групами, експертами і громадянським суспільством, економічними, політичними та культурними інститутами, системами національного та глобального управління.

Благополуччя та щастя людей базується на благополуччі всього суспільства, однак визначається суб'єктивною оцінкою власного добробуту та задоволеності життям. Отже, щастя – складний феномен соціокультурного розвитку та складний теоретико-концептуальний конструкт, який відображає як складність суспільного життя та соціального розвитку, так і складність його вимірювання та аналізу. Це обумовлює необхідність інтегративних, комплексних, міждисциплінарних підходів до вивчення проблем благополуччя людей, яким може виступати феліцитарний підхід.

У науковій літературі, а також у міжнародних документах благополуччя людини останніми роками пов'язується із *досягненням щастя* – стану високої задоволеності рівнем, змістом, якістю життя. Проблемне поле досягнення людьми свого щастя вийшло за рамки буденного, індивідуального та суб'єктивного його розуміння та все більше набуває характеру спеціального напряму соціальних досліджень у рамках *феліцитології* – науки про щастя.

У сучасних дослідженнях благополуччя та щастя людей *соціологія* відіграє велике та зростаюче значення. Це обумовлюється в першу чергу можливостями емпіричного вимірювання рівня добробуту і щастя на основі опитування людей, що є важливим доповненням до статистичних даних. Поряд із цим соціологія виступає аналітичним простором для інтеграції різних теоретичних підходів, формування та вдосконалення методології міждисциплінарних досліджень проблем благополуччя та щастя. Отже, соціологічні дослідження якості життя та благополуччя в контексті феліцитарного підходу можуть розглядатись як новий напрям досліджень. Він інтегрує мікро-, мезо- та макрорівні аналізу, суб'єктивні та об'єктивні показники рівня, факторів, цінностей щастя, а також кількісні та якісні методи його вимірювання. Результати соціологічних досліджень щастя дозволяють проводити індикативний та рейтинговий аналіз його рівня в різних країнах, територіальних спільнотах та впливати на управлінські рішення, політичні програми, тобто діяльність усіх суб'єктів соціального управління від локального, національного до глобального рівня.

У свій час відомий соціолог П. О. Сорокін наголошував на тому, що всі критерії прогресу, якими б різноманітними вони не були, так чи інакше мають на увазі й повинні включати в себе принцип щастя [27, с. 511].

Професор Лондонської школи економіки Р. Лейард, експерт ООН з питань дослідження щастя, автор книги «Щастя: уроки нової науки», зауважив, що саме прагнення людини до щастя має бути прийнято державою як золотий стандарт та основа всіх політичних рішень. На його думку, щастя громадян – це єдиний показник ефективності, який уряди повинні врахову-

вати при плануванні свого курсу, а зростання багатства має сенс тільки для зростання щастя людей [28].

ЛІТЕРАТУРА

1. Veenhoven R. Questions on happiness: Classical topics, modern answers, blind spots / R. Veenhoven // *Subjective wellbeing: An interdisciplinary perspective* / F. Strack, M. Argyle, & N. Schwarz (Eds.). – Oxford, England : Pergamon Press, 1991. – P. 7–26.
2. Шматова Ю. Е. Измерение уровня счастья: литературный обзор российских и зарубежных исследований / Ю. Е. Шматова, М. В. Морев // *Экон. и социал. перемены: факты, тенденции, прогноз.* – 2015. – №3 (39). – С. 141–162.
3. Головаха Є. Інтегральний індекс соціального самопочуття населення України у 1995–2004 рр. / Є. Головаха, Н. Паніна // *Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін.* – К. : ІС НАН України, 2004. – С. 378–386.
4. Головаха Є. Соціальне самопочуття населення України до і після помаранчевої революції / Є. Головаха, Н. Паніна // *Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін / за ред. В. М. Ворони, М. О. Шульги.* – К. : ІС НАНУ, 2005. – С. 95–106.
5. *Качество жизни населения Украины в зеркале социологии / под общ. ред. В. М. Ворони, Е. И. Суименко.* – Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2012. – 211 с.
6. Соціологічний вимір соціально-економічних процесів в Україні / [О. М. Балакірева, В. А. Головенько, Р. Я. Левін та ін.] ; за ред. О. М. Балакіревої ; НАН України ; Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2009. – 320 с.
7. *Якість життя населення пострадянських країн у соціологічному вимірі : монографія / В. С. Бакіров, В. М. Ніколаєвський, О. І. Кізілов та ін. ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна.* – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 216 с.
8. Плахова О. М. *Якість життя населення України в умовах трансформації (соціологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О. М. Плахова ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна.* – Х., 2005. – 20 с.
9. Самопочуття мешканців України у травні 2016 року: економічні негаразди і щастя попри все [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=636&page=1>.
10. *Счастье украинцев [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9116/>.
11. Kekic L. *The lottery of life [Електронний ресурс] / L. Kekic.* – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/21566430-wherebe-born-2013-lottery-life>.
12. Доклад ООН о человеческом развитии 2015 г. «Труд во имя человеческого развития» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru_0.pdf.

13. The world in 2005. The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf.
14. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – 119 с.
15. The Happy Planet Index 2016. A global index of sustainable wellbeing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wikiprogress.org/data/dataset/38b43c98-6f6c-4c27-aa5f-6a875b957963/resource/c137366a-0eda-4fca-9c80-43f7dc3682a1/download/Briefing-paper---HPI-2016.pdf>.
16. World Happiness Report 2016, Update (Vol. I) [Електронний ресурс] / ed. by John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs. – New York : Sustainable Development Solutions Network. – Режим доступу: <http://worldhappiness.report/>.
17. Требін М. П. На шляху до відкритого суспільства: пострадянський транзит / М. П. Требін // Укр. соціум. – 2009. – № 2 (29). – С. 141–153.
18. Шульга Н. А. Дрейф на обочину: двадцять лет общественных изменений в Украине / Н. А. Шульга. – Киев : Друк. «Бізнесполіграф», 2011. – 448 с.
19. Головаха Є. Соціальний цинізм і аномія в українському суспільстві: загальна динаміка і останні зміни / Є. Головаха // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / голов. ред.: В. М. Ворона, М. О. Шульга. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – Вип. 1 (15), т. 1. – С. 49–56.
20. Додаток: таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство – 2015» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php.
21. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – 566 с.
22. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні: 28 травня – 14 червня 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_demonstriruet_skepticizm_ukraincev_s_probleskami_nadezhdy.html.
23. Буткалюк В. Соціально-економічне становище населення України / В. Буткалюк // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / голов. ред.: В. М. Ворона, М. О. Шульга. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – Вип. 1 (15), т. 1. – С. 250–258.
24. Требін М. П. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні: проблеми і перспективи / М. П. Требін // Укр. соціум. – 2013. – № 4 (47). – С. 161–174.
25. Bhutan 2020: A Vision for Peace, Prosperity and Happiness. Planning Commission Royal Government of Bhutan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gnhc.gov.bt/wp-content/uploads/2011/05/Bhutan2020_1.pdf.
26. Международный день счастья 20 марта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/events/happinessday/>.
27. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / П. А. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

28. Лэйард Р. Счастье: уроки новой науки / Ричард Лэйард ; пер. с англ. И. Кушнаревой. – М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2012. – 416 с.

БЛАГОПОЛУЧИЕ ЛЮДЕЙ КАК ОБЪЕКТ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ: ФЕЛИЦИТАРНЫЙ ПОДХОД

Кириленко О. Н.

В статье анализируется опыт национальных и международных социологических исследований благополучия людей в рамках фелицитарного подхода. Фелицитарный подход выступает новой интегративной методологической платформой для измерения показателей благополучия и качества жизни населения стран мира. Исследование уровня счастья людей в разных странах мира нашло поддержку ООН, Международного института Гэллага, а также правительств Великобритании, Франции, Китая.

Ключевые слова: *благополучие, качество жизни, счастье, показатели счастья, фелицитология.*

THE WELL-BEING OF PEOPLE AS THE OBJECT OF SOCIOLOGICAL RESEARCH: FELICITOLOGICAL APPROACH

Kirilenko O. M.

The article deals with analysis of the methodological and empirical foundations of sociological studies of well-being within the felicitological approach.

At the present stage of the development of social sciences and humanities there is an active process of institutionalization of a new direction of research – felicitology as the science of happiness (of lat. «felicitas» – happiness). This process reflects the reaction of the scientific community to the modern needs of society to create the conditions for successful and happy life for all people, practical and maximum humanization of all spheres of society.

Social well-being is a complicated phenomenon of social and cultural development and complex theoretical and conceptual construct that reflects the complexity of social life and social development, and the complexity of its research and analysis. This necessitates complex integrative, interdisciplinary approaches to the study of well-being issues. Felicitological approach provides new possibilities for improving the methodology of the well-being researches.

Social changes of the last century as the era of industrialization, urbanization, mechanization, automation, computerization and mediatization of society ensure significant progress towards economic and cultural development, contributed to raising the level and quality of life of many people. However, there are many unresolved problems of social development related to inequalities in various spheres of life, poverty, political, religious

and ethnic conflicts, peace and security as well as health, education, environment. At the same time appear new problems, risks and contradictions related to the new forms of inequality, global gaps, military and environmental security, migration and others. All these issues demonstrate imperfection of the existing models of social life and low social efficiency of management at the national and global levels. In this aspect the achieving of well-being of all people in all societies is a very complex and long-term task facing the responsible elite groups, experts and civil society, economic, political and cultural institutions, national and global governance.

The measurement of well-being and happiness has significant indicative potential for evaluation and comparison of achievements of countries on social development and general well-being. International studies of happiness complement knowledge about scale, manifestations and factors of global gaps in economic, social, political and cultural development of countries and continents.

Thus, the current measurement of well-being using indexes of happiness on the national and global levels expands opportunities for improving the methodology of the study of conditions and factors of successful or troubled life of people in certain countries, what makes it possible to do a cross-cultural analysis. Such studies involve the integration of qualitative and quantitative, statistical and sociological, objective and subjective indicators, which increases the scientific value of the results.

The United Nations supported felicological approach in the study of quality of life and well-being under the Happy Planet Index. The study of the ranking of countries by Happy Planet Index was supported by leading international experts and international research centers. This ranking was made in 2012, 2013 and 2015, and covered most of the world (156 countries). The study used statistical and sociological indicators. The leaders of the international rating of happiness became Denmark and the Scandinavian countries. Ukraine ranked 123 place, holding the status of unhappy country. Sociological analysis of Ukrainian society points to the need for radical improvement of economic indicators of life, increasing of political efficiency and social welfare, improvement of health care system and socio-psychological atmosphere, overcoming of social tension.

The UN emphasizes the need to support the felicological concept of a sustainable development policy and in 2012 hold a meeting in the framework of the 66th session of the UN General Assembly with the participation of the majority of the world on the topic «Happiness and well-being: defining a new economic paradigm». The basic idea, proposed by UN Secretary-General Ban Ki-moon, was the need to ensure a happy life for all people on the planet through effective social, economic and environmental policies. At the initiative of the UN the International Day of Happiness is celebrated on 20 March since 2013.

Key words: well-being, quality of life, happiness, happiness indicators, felicology.

